In het ‘maagdverleidend jager pakjen’

Nieuwe documenten over de Leidse Jagers

Rick Honings

Een vrijwillige Leidse Jager, uit: J. Roemer, *Gedenkschrift van den veldtogt der heeren studenten van de Hoogeschool te Leiden, ten Heiligen strijd voor Vaderland en Koning, in de jaren* 1830 *en* 1831. Leiden: C.C. van der Hoek, 1831.

rechterpagina
Bivak der Leidse Jagers op de Eerselse heide, in de nacht van 2 op 3 augustus 1831, uit de Leidse *Studenten-almanak voor het jaar 1832*.

‘Welnu! te wapen op de dringende bede van uwen Vorst. Te wapen voor de zaak van orde en recht. Te wapen, onder ootmoedig en biddend opzien tot den almagtigen God, die Nederland en Oranje zoo dikwijls uit de grootste gevaren heeft gered.’[1] Met die woorden riep Willem I zijn onderdanen in een proclamatie van 5 oktober 1830 op om de wapens op te nemen. De aanleiding was het uitroepen van de onafhankelijkheid door de Belgen een dag daarvoor.

Aan Willems bede werd overal massaal gehoor gegeven, onder meer door de Leidse studenten. Zij hadden al in september een Corps Vrijwillige Jagers opgericht, en waren begonnen met exerceren. Dit Corps bestond behalve uit een kapitein-commandant, vier officieren, een officier van gezondheid, acht onderofficieren en zeven hoornblazers uit 248 studenten: zeven hadden de rang van onderofficier, zeventien waren korporaal en de anderen ‘Jagers’. In deze speciale legereenheid dienden enkelen die later als literator befaamdheid zouden verkrijgen, zoals J.P. Hasebroek en J.P. Heije. Gerrit van de Linde, die naam zou maken als De Schoolmeester, was de bekendste.[2] Het was niet de eerste keer dat de studenten de wapens opnamen. Dat deden ze ook al in het Rampjaar 1672, tijdens de patriottentijd (1780-1787) en ten tijde van de Slag bij Waterloo (1815).

Op 13 november 1830 verlieten de Leidse Jagers de Sleutelstad, gekleed in het ‘maagdverleidend jager pakjen (groen en canarie)’, in de woorden van Van de Linde.[3] Professor C.J. van Assen sprak ze in de Pieterskerk toe, roemde hun plichtsbesef en riep hen op de natie niet teleur te stellen. Daarna reisden ze per trekschuit via Leidschendam, Delft en Rotterdam naar Breda. De dichter Hendrik Tollens riep ze een dichterlijk vaarwel toe. Dat was niet toevallig, want zijn eigen zoon was één van hen:

Vaart wel al wie ons dierbaar zijt!
De horen schalt: wij gaan!
Vaar wel, gij Akademiestad!
En, zwijg, geliefd lö Vivat:
De wapenkreet vangt aan! (*bis.*)[4]

Een maandenlang verblijf in Brabant volgde. De studenten wachtten totdat ze in actie konden komen. Op 1 augustus 1831 kregen ze het bevel zich gereed te maken: het begin van wat later de Tiendaagse Veldtocht is gaan heten (2 tot en met 12 augustus 1831). Gerrit van de Linde, die later een verslag van de gebeurtenissen in de Leidse *Studenten-almanak* publiceerde, schreef: ‘Nog staat het ons levendig voor, hoe dit vooruitzigt aller geestdrift opwekte, en hoe alle andere aandoeningen zwegen voor de streelende gedachte, dat wij welhaast voor het Vaderland en deszelfs belangen ons leven zouden mogen wagen.’[5] Op 3 augustus staken ze de grens over. Twee dagen later ontmoetten ze bij het plaatsje Beringen de vijand. De rechtenstudent L.J.W. Beeckman werd door een kogel dodelijk in het hoofd getroffen; C.E. Stollé werd in zijn beide benen geraakt. Op 11 augustus namen de studenten deel aan de slag bij Bautersem. Twee dagen later trokken ze Leuven binnen. Hiermee eindigde hun avontuur. Omdat Frankrijk zich in de strijd mengde, konden ze tot hun grote teleurstelling niet naar Brussel optrekken.

De Sleutelstad verwelkomde de Jagers weer op 23 september 1831. Van de Linde schreef dat de straten in ‘waranden herschapen’ waren: ‘de woningen met kransen omhangen, van alle zijden wapperde de Vaderlandsche Vlag ons tegen, en op meer dan ééne plaats was onze weg met bloemen bestrooid.’[6] In de Pieterskerk sprak de rector magnificus, W.A. van Hengel, de studenten toe. Hij stond stil bij de dood van Beeckman: ‘En wanneer gij, o edelmoedige ziel! onder deze gewelven misschien om ons henenzweeft; zie dan de hulde, welke wij uwer nagedachtenis toebrengen, met welgevallen aan’.[7] De Leidse wezen zongen een tekst van Tollens: ‘Gij hebt ’s lands basterdkroost getoond, / Wat moed in

's lands studenten woont.'[8] De hele dag verkeerde de Academiestad in een jubelende feeststemming.

Een onbekend lied

Recent zijn aan de bijzondere collecties van de Universiteitsbibliotheek Leiden enkele nieuwe stukken toegevoegd met betrekking tot de Leidse Jagers. Het eerste betreft een handgeschreven 'Studenten Lied' van een anonieme auteur. In de roerige jaren 1830-1831 publiceerden tal van studenten vaderlandslievende gedichten en liederen vol heldenmoed, wapengekletter en Belgenhaat, soms als losse uitgaven, soms in het 'Mengelwerk' van de Leidse *Studenten-almanak*. Het 'Studenten Lied' is, voor zover bekend, nog nooit gepubliceerd; het maakt deel uit van de recent verworven Collectie Swiers, een waardevolle verzameling van ruim vierduizend liedbladen, liedboekjes en gelegenheidsgedichten.

In het zes coupletten tellende lied vertelt een student hoe hij wordt opgeroepen om de wapens op te nemen:

En nauelyks was ik aan 't studeren
Ik was te Leiden als stuïdend
Als Zuidbraband my eens kwam vragen
Ons 's Konings roep steets was bekend
Zyn Prockelomatie was te wapen
Tot redding van ons lieve vaderland
Ik als studend ik als student ik bleef niet slapen
Maar koos den Millitairen Stand. (*bis*)

De onhandige manier van schrijven doet vermoeden dat de tekst niet door een Leidse student geschreven is. In het vervolg beschrijft hij hoe hij in de buurt van Houthalen, zo'n tien kilometer ten noorden van Hasselt, midden in de strijd belandt, en met gevaar voor eigen leven op de vijand schiet:

'T was te Houdhalen by die brigande
Die zich verschoolen in een bosch
Daar vlogen kogels lang alle kanten
Een ieder branden op ons los
Ik was juist allen die durfden wagen
En te begroeten met myn vuur
Had ik 't geluk had ik 't geluk hen te verjagen
Of schoon ik bleef noch wel een uur. (bis)

Dankzij de betoonde heldenmoed worden de Belgische 'muiters' verjaagd en kan de opmars worden voortgezet, zodat Hasselt en Leuven worden ingenomen. In de laatste strofe beschrijft de ik-figuur dat ze goederen in beslag nemen van de overwonnen Belgen, die hen voor kaaskoppen uitmaken:

Dan durven zy nog gestadig te schelden,
Lafhartig roepen zy van jantje kaas
Dat deden wy haar weer vergelden
Want ons prins willem was en bleef de baas.

Een onbekend dagboek

In 2008 verwierf de Universiteitsbibliotheek Leiden al een tot dusver onuitgegeven dagboek van de Leidse Jager Eco de Wendt: *Journal van den tiendaagschen veldtogt naar Leuven betrekkelijk de Compagnie Jagers der Leijdsche Hoogeschool 1831* (signatuur: BPL 3558).[9] De Wendt werd op 11 december 1811 in Den Haag geboren. In 1829 schreef hij zich in als rechtenstudent in Leiden. Ten tijde van de proclamatie van Willem I was hij negentien jaar oud. In Leiden gingen toen al intekenlijsten rond waarop

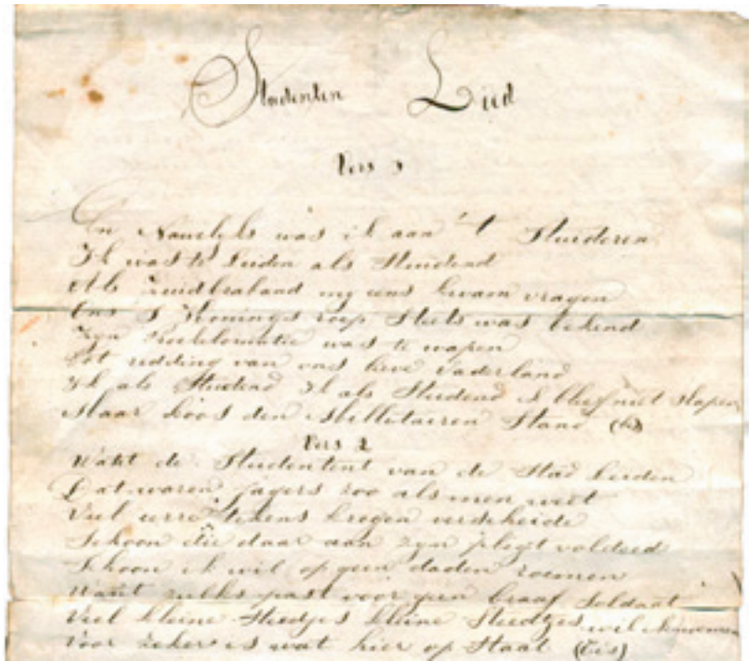

Handschrift van het 'Studenten Lied' uit de Collectie Swiers, anoniem, ongedateerd.

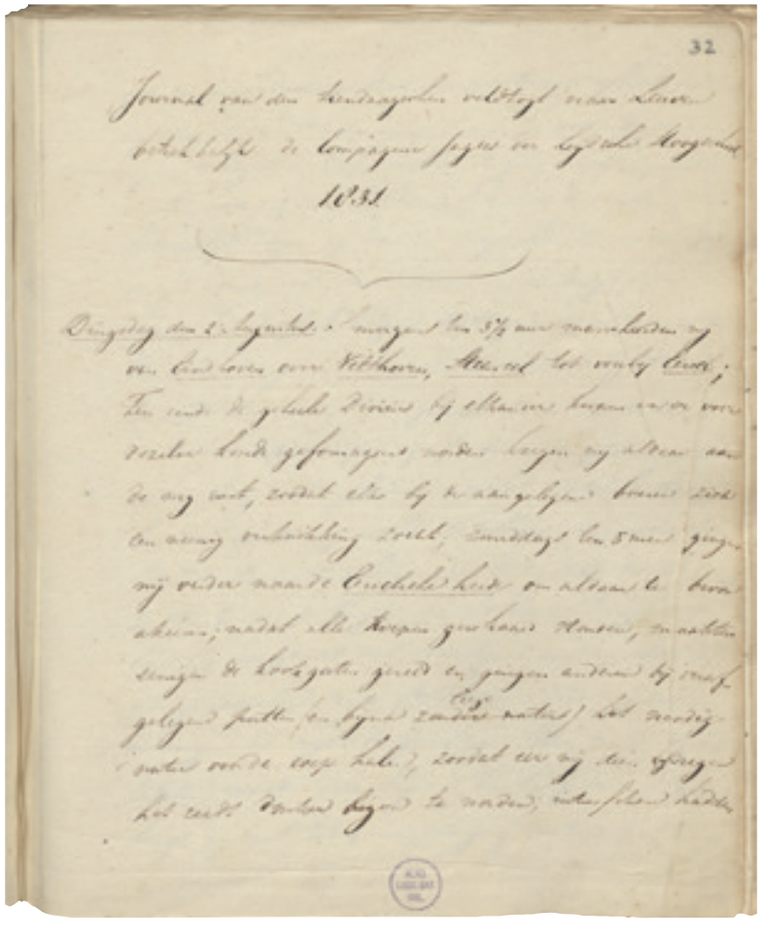

Bladzijde uit het in 2008 verworven dagboek van Eco de Wendt: *Journal van den tiendaagschen veldtogt naar Leuven betrekkelijk de Compagnie Jagers der Leijdsche Hoogeschool* 1831.

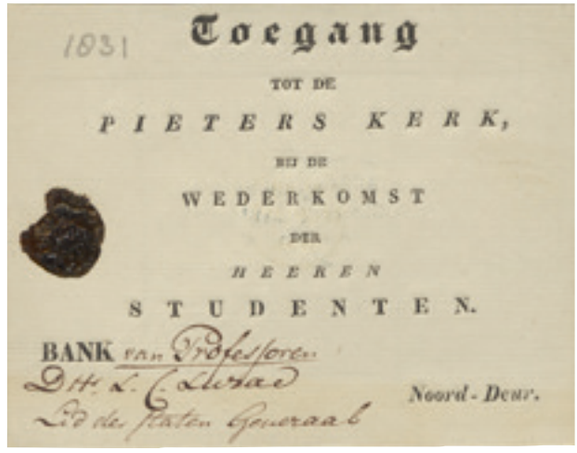
1831

Toegang

TOT DE

PIETERS KERK,

BIJ DE

WEDERKOMST

DER

HEEREN

STUDENTEN.

BANK van Professoren
Dr. L. C. Luzac
Lid der Staten Generaal

Noord-Deur.

TOEGANG

TOT DE

Leydsche Schouwburg,

Op Vrijdag den 23. September 1831,

Des avonds ten zeven uren.

Voor een Persoon naar het AMPHITHEATER.

De Heer Regter Luzac

Toegangskaartjes van professor L.C. Luzac voor de welkomstbijeenkomst van de Leidse Jagers in de Pieterskerk en voor de Schouwburg op 23 september 1831.

studenten zich konden inschrijven. Rond 1 oktober 1830 – dus nog voor de proclamatie – meldde hij zich aan als Vrijwillige Jager. In de dagen en weken daarna werd hij, afgaande op zijn aantekeningen, geïnstalleerd (20 oktober), ontving hij geweren en sabels (21 oktober) en een uniform (12 november).

De volgende dag, op 13 november, verzamelden de Jagers zich op de Ruïne (het huidige Van der Werf-park), van waaruit ze naar de Pieterskerk gingen. Diezelfde middag begon hun reis. Een maandenlang verblijf in Brabant volgde, waar de studenten zich vaak stierlijk verveelden. Vrijwel elke dag werd gevuld met marcheren en exerceren. De nacht brachten ze meestal bij boeren of in de openlucht door. Slechts een enkele keer was er afleiding, zoals op 8 februari 1831, toen er een parade was ter gelegenheid van de *dies natalis* van de universiteit, waarbij er 'wijn en punsch van de medestudenten uit Leiden gezonden was, hetgeen daardoor ook een vrolijke dag gegeven heeft'. Op 14 februari werden drie dagen van nationale rouw afgekondigd naar aanleiding van de 'heldendaad' van Jan van Speijk, die liever zelfmoord pleegde dan dat hij in handen van de vijand viel ('Dan liever de lucht in!'). Op 21 juli verrasten koning Willem I en de prinsen de Jagers met een onverwacht bezoek.

De Wendt's journaal behelst, behalve aantekeningen over de achtergronden en namenlijsten van de Jagers, een beknopt verslag van de Tiendaagse Veldtocht. De tekst lijkt – afgaande op het verzorgde handschrift – direct na de Tiendaagse Veldtocht te zijn geschreven, mogelijk op basis van aantekeningen onderweg. De Wendt schreef het journaal vermoedelijk voor zichzelf; hij lijkt niet de

Ontvangst van de Leidse studenten in de Pieterskerk op 23 september 1831, uit: J. Roemer, *Gedenkschrift van den veldtogt der heeren studenten van de Hoogeschool te Leiden, ten Heiligen strijd voor Vaderland en Koning, in de jaren 1830 en 1831*. Leiden: C.C. van der Hoek, 1831. Rijksmuseum, Amsterdam.

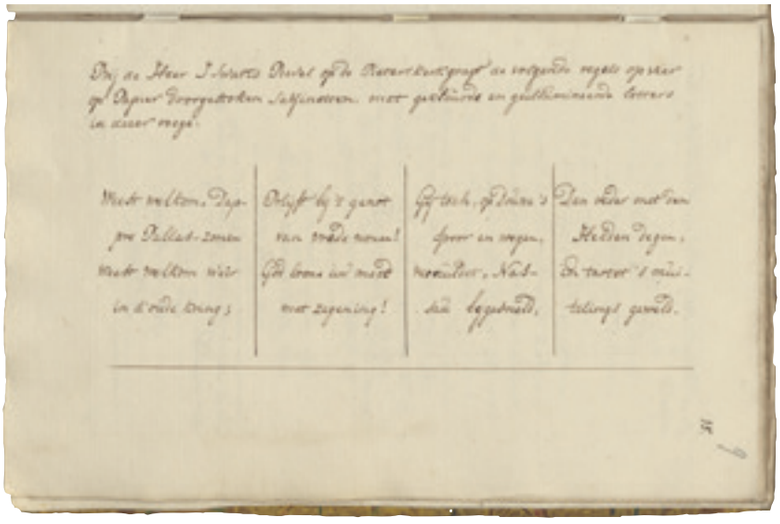

Tekst zoals die op 23 september 1831 te lezen viel op de gevel van de heer J. Swarts op de Pieterskerkgracht 'op vier op Papier doorgestoken sassinetten, met gekleurde en geillumineerde letters'.

bedoeling te hebben gehad het ooit te publiceren. Het begint op dinsdag 2 augustus als de Jagers vanuit Eindhoven tot voorbij Eersel marcheren. Net als in de voorgaande maanden werden ze ingekwartierd bij boeren, die hen van spijs en drank moesten voorzien. Omdat het zomer was, was de hitte ondraaglijk. De Belgen ontvingen de studenten bepaald niet met open armen. Bakkers en slagers werden gedwongen gratis brood en vlees af te staan aan de manschappen. Soms werd er 'verraad' ontdekt, en dan moesten er 'huisvisitaties' (huiszoekingen) worden gedaan om geweren, pieken en andere wapens te verzamelen. De omstandigheden waren verre van ideaal. De nacht van 4 op 5 augustus 1831 bracht De Wendt door op het kerkhof van het plaatsje Mol. 's Nachts begon het hard te regenen, waardoor hij doorweekt raakte.

Vanaf 5 augustus kregen de Leidse Jagers geregeld te maken met vijandelijkheden: een enkele keer werden er kogels op hen afgevuurd; De Wendt was betrokken bij de arrestatie van twee boeren die hen hadden beschoten. Bij Beringen raakten de Jagers slaags met een bataljon Belgen, dat volgens hem wel negenhonderd man telde, maar al spoedig op de vlucht sloeg. Tijdens deze slag sneuvelde Beekman en raakte Stollé gewond. De volgende dag werd Beekman 'behoorlijk begraven op een stuk land in bijzijn van eenigen zijner vrienden'. Op 7 augustus kwamen de prinsen Willem en Frederik bij de Jagers langs.

Prent naar J. Schoenmaker Doijer, De vrijwillige Jagers der Leijdsche Hoogeschool, in het Avond gevecht te Bautersem op den 10 Augustus 1830. Academisch Historisch Museum, Leiden.

Wie het dagboek leest, kan zich niet aan de indruk onttrekken dat de Leidse Jagers enigszins uit de vuurlinie werden gehouden. Het lag ook niet voor de hand om de bloem der natie op te offeren. Anderen hadden minder geluk. Onderweg, in de buurt van Beringen, zag De Wendt 'op de plaats waar het gevegt had plaats gehad een menigte lijken liggen alsook doode paarden en allerhande wapenuitrustingen, hetgeen geen aangenaam gezigt opleverde'. Hierna trokken de Jagers op naar Hasselt, waar De Wendt, samen met twee anderen, bij een 'armoedige slager' werd ingekwartierd. Ook op andere momenten was het voedsel schaars. Op 11 augustus bestond zijn ontbijt uit niet meer dan 'een stuk roggenbrood en een bakje jenever'. Dat was geen goede bodem voor de twintig uren die hij die dag op de been moest blijven.

Op 12 augustus werd er weer strijd geleverd bij Bautersem, waar de Belgen hen met kanonsvuur bestookten. Het was op dit moment dat het paard van kroonprins Willem getroffen werd door een kogel – een tafereel dat later door Cornelis Kruseman zou worden geschilderd. Vandaaruit trokken de studenten op richting Leuven, waar ze in de loop van de volgende dag arriveerden. Daar kregen ze van de prins van Oranje te horen dat ze morgen aan hun terugtocht naar het vaderland zouden beginnen. Op 21 augustus was iedereen opgelucht het 'laatste verblijf op Belgisch grondgebied gehad te hebben'.

Over de terugkeer in de Sleutelstad op 23 september schreef De Wendt dat ze in Leidschendam, Voorschoten en ten slotte in Leiden door een grote menigte mensen onthaald werden, die allemaal 'hunne groote blijdschap' te kennen gaven. Nadat ze op de Ruïne waren toegesproken en verwelkomd door de senaat en de overige studenten, marcheerden de Jagers naar de Pieterskerk voor de welkomstrede van rector magnificus Van Hengel. Uit handen van 'jongejufvrouwen' ontving elke Jager een zilveren erepenning 'uit naam der *Leijdsche Dame*s'. Om vijf uur verzamelden ze op het stadhuis, van waaruit ze naar de concertzaal gingen, waar hen door het stadsbestuur een 'collation' (lichte maaltijd) werd aangeboden. Om zeven uur begaven ze zich naar de schouwburg. Ze hoefden geen entree te betalen. De Wendt: 'De geheele stad was prachtig geillumineerd en tot 's avonds laat waren er vele vreemdelingen'.

Al bevat het journaal van De Wendt weinig gegevens die niet ook al voorkomen in andere verslagen over de Tiendaagse Veldtocht (zoals dat van Van de Linde), het biedt een aardige inkijk in een bijzondere fase uit de vaderlandse geschiedenis, toen de Leidse studenten de wapens opnamen om tegen de Belgen te strijden. Ondanks de verzengende hitte, de hoosbuien en de karige rantsoenen twijfelden ze er geen moment aan dat ze voor een rechtvaardige zaak vochten. De Veldtocht was niet bedoeld om België te heroveren, maar om het Belgische leger te verslaan en de positie van Willem I aan de onderhandelingstafel in Londen te versterken. Dat is mede dankzij de Leidse studenten aardig gelukt.

Zinneprent op de vrijwillige Leidse Jagers in 1830.

Noten

1 Ik schreef eerder over de Leidse Jagers, de Belgische Opstand en het Leidse literaire leven in: Rick Honings, *Geleerdheids zetel, Hollands roem! Het literaire leven in Leiden 1760-1860*. Leiden 2011, p. 271-287. Over de Jagers zie: Jacqueline Bel, Willem Otterspeer & Peter van Zonneveld, *De Leidse jagers, 1830-1831. Student-vrijwilligers en de Belgische opstand*. Leiden 1981.

2 Peter van Zonneveld, 'De vrijwillige Leidse jagers en de Belgische opstand', *Bzzlletin* 7 (1978-1979), p. 42.

3 Marita Mathijsen, *De brieven van De Schoolmeester*. 3 dln. Amsterdam 1987, dl. 1, p. 257.

4 *Studenten-almanak voor het jaar 1831*. Leiden 1831, p. 110.

5 [G. van de Linde], 'Verhaal van de lotgevallen der Kompagnie Vrijwillige Jagers der Leydsche Hoogeschool', in: *Studenten-almanak voor het jaar 1832*. Leiden 1832, p. 103-190, citaat van p. 135. Later gepubliceerd als G. van de Linde, *De vrijwillige jagers der Leidsche Hoogeschool in 1830 en 1831*. Leiden [1876].

6 [Van der Linde],], 'Verhaal van de lotgevallen', p. 162-163.

7 W.A. van Hengel, *Verwelkoming der Leidsche Jagers, den 23 September 1831, in de Pieterskerk te Leiden*. Leiden 1831, p. 12.

8 *Gezangen, welke bij de plegtige verwelkoming van de Leidsche jagers in de Pieters Kerk zullen gezongen worden*. 1831, ongepagineerd.

9 Het journaal werd in december 2008 aan de UBL geschonken door mw. G. Luursema-Bleeker, Wezep. Informatie over dit dagboek en citaten daaruit zijn gedeeltelijk ontleend aan Olga Veldhorst, *De tiendaagse veldtocht. Het journaal van een Leidse Jager. 1830-1831*. Bachelorscriptie Universiteit Leiden, 2009. Ik wil Olga Veldhorst graag bedanken voor het ter beschikking stellen van haar bachelorscriptie.